

de mos

Jaargang 21
April 2005

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

4

NIDI

inhoud

- 25 **Emigratie van Nederlanders; Geprikkeld door bevolkingsdruk Nederlanders over de grens**
- 28 Demodata
- 29 Demodata
- 31 **Bevolking EU groeit vooral door migratie**
- 31 Demodata

Foto: ANP/Robin Utrecht

Emigratie van Nederlanders

SUSANTER BEKKE, HARRY VAN DALEN EN KÈNE HENKENS

Geprikkeld door bevolkingsdruk

De kranten en praatprogramma's staan er bol van, Nederlanders die hun land zat zijn en weg willen. De aanleiding lijkt ook duidelijk: de moord op Theo van Gogh en Pim Fortuyn, de gebrekkige integratie van allochtonen, de verloederde samenleving, de Tokkies, en ga zo maar door. Columnisten en opiniemakers hebben hun mening klaar: Nederland is een gedoemd land en het zet de ondernemende en hoogopgeleide landgenoten aan om hun heil elders te zoeken. De vraag is of het inderdaad zo erg is gesteld met Nederland. Dit artikel biedt een eerste kennismaking met de uitkomsten van een onderzoek over emigratie-intenties van Nederlanders.

Voor het eerst sinds eind jaren vijftig heeft Nederland weer te maken met een echt vertrekoverschot, oftewel het aantal emigranten overtrof het aantal immigranten. In 2004 verlieten meer dan 112.000 ingezetenen ons land, terwijl er 'maar' 90.000 mensen binnenkwamen.

De emigratiepopulatie bestaat onder andere uit mensen die terugkeerden naar hun moederland (zoals Turken en Marokkanen), uit mensen die voor een bepaalde tijd naar het buitenland vertrokken om er te werken of te studeren maar ook uit mensen die definitief uit ons land vertrokken om elders een nieuw bestaan op te bouwen.

Vooralskranten en tijdschriften hebben het toenemende aantal emigranten direct aangegrepen om artikelen met een alarmerende toon te publiceren. Een peiling onder lezers van het Robeco-lijfblad *Safe* wees uit dat maar liefst 14 procent tijdens hun pensioenperiode wil verhuizen naar het buitenland (*Safe*, maart 2005). En om een greep te doen uit de krantenkoppen: 'Waar is hier de nooduitgang?', 'Somber migratiesaldo', 'De zieke man', 'Weg uit Nederland' en ga zo maar door. In de artikelen komt vaak naar voren dat vooral de verslechterde economie en de verloederding van de samenleving de aanleiding zouden zijn om uit Nederland te vertrekken.

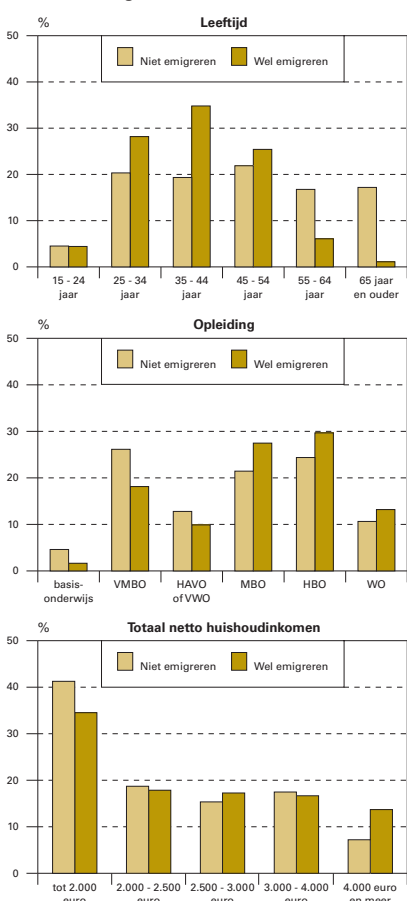
Migratieverhalen in krant en op tv zijn prachtig in kleur en toonzetting maar gaan vaak gebukt onder selectieve waarneming of het uitvergroten van een casus. Om de praktijk van emigratie te toetsen heeft het NIDI daarom in januari 2005, op basis van gegevens van het NIDI-emigratieonderzoek (zie kader), onderzoek gedaan naar mogelijke plannen van Nederlanders om te emigreren. Daarnaast is een speci-

Emigratiebeurs Nieuwegein

Foto: ANP/Koen Suyk

Figuur 1. Karakteristieken van mensen met en zonder migratieintenties

fiek onderzoek verricht onder kandidaat-emigranten om meer inzicht te krijgen in hun motieven en verwachtingen.

Emigranten

Het is goed om eerst duidelijk te maken wat in het onderzoek onder emigratie wordt verstaan. Iemand is een emigrant wanneer hij of zij Nederland verlaat om *permanent* in het buitenland te gaan wonen en, mogelijk ook, te gaan werken. Studeren of werken gedurende een beperkte periode wordt hier niet als emigratie gezien. Verder zijn alleen mensen met de Nederlandse nationaliteit onderzocht. Dit is gedaan om onder andere retourmigratie buiten het onderzoek te laten, aangezien de redenen voor vertrek vaak in de relationele sfeer liggen.

Uit het NIDI-emigratieonderzoek blijkt onder meer dat slechts *twee* procent van de Nederlandse bevolking (van 15 jaar of ouder) in de toekomst wil emigreren. Van hen heeft maar ongeveer een tiende deel echt serieuze plannen. In 2004 bestond de Nederlandse bevolking van 15 jaar of ouder uit 13,2 miljoen ingezetenen, van wie er dus ongeveer 20.000 rondlopen met serieuze emigratieplannen en nog eens 250.000 er over denken om in de toekomst naar het buitenland te vertrekken. Zij zijn echter nog niet zeker van hun zaak.

Dat mensen een besluit om te emigreren niet lichtvaardig nemen bewijst de geschatte tijd die ze nemen om over emigratie na te denken. Uit het onderzoek onder kandidaat-emigranten blijkt dat de gemiddelde potentiële emigrant ruim zes jaar rondloopt met emigratieplannen. Bijna 90 procent van de mensen die van plan zijn om in de toekomst te emigreren heeft het land reeds bezocht waar men graag naartoe zou willen verhuizen. Ook bezocht 90 procent een voorlichtingsbijeenkomst. Bijna de helft van de kandidaat-emigranten nam contact op met de ambassade of een bemiddelingsbureau.

Op basis van het NIDI-onderzoek konden kenmerken als opleidingsniveau, leeftijd en inkomen worden nagegaan van mensen die Nederland willen verlaten en van mensen die Nederland juist trouw blijven. Figuur 1 geeft een beeld van de Nederlanders die niet en van Nederlanders die wel van plan zijn om in de toekomst te emigreren. Het grootste deel van de potentiële emigranten is 35 tot 44 jaar oud. Slechts een fractie blijkt, verhalen over massale interesse in pensioenmigratie ten spijt, 65 jaar of ouder. Een Nederlander die wil emigreren is over het algemeen wat hoger opgeleid en heeft vaker een hoog inkomen. Het verschil in huishoudenssituatie tussen emigranten en niet-emigranten is gering. De grootste groep emigreert met partner en kinderen.

ders die wel van plan zijn om in de toekomst te emigreren. Het grootste deel van de potentiële emigranten is 35 tot 44 jaar oud. Slechts een fractie blijkt, verhalen over massale interesse in pensioenmigratie ten spijt, 65 jaar of ouder. Een Nederlander die wil emigreren is over het algemeen wat hoger opgeleid en heeft vaker een hoog inkomen. Het verschil in huishoudenssituatie tussen emigranten en niet-emigranten is gering. De grootste groep emigreert met partner en kinderen.

Puntensysteem

Zoals blijkt uit tabel 1 kiest 35 procent van de potentiële emigranten voor Canada of Australië als land van bestemming. Die landen zijn daarmee de meest populaire emigratielanden. Ze voeren echter, evenals Nieuw-Zeeland, een streng beleid met betrekking tot het toelaten van immigranten. Door middel van een puntensysteem kan iemand zelf nagaan hoe groot de kans is om in één van deze landen toegelaten te worden. Alleen bij een minimaal aantal punten kan iemand een verblijfsvergunning bemachtigen. Onder meer leeftijd, kennis van de Engelse taal, het hebben van familieleden in het land, het aantal jaren werkervaring en de genoten opleiding brengen punten op. Het aantal punten dat nodig is om toegelaten te worden kan ieder moment veranderen. Hoeveel er nodig wordt bepaald door de Immigratiediensten van deze landen, die zich daarbij baseren op het aantal mensen dat het land wil binnenlaten en op de vraag in welke beroeps categorie er een tekort aan arbeidskrachten is. De mogelijkheid om te emigreren naar Australië, Canada of Nieuw-Zeeland is dus sterk afhankelijk van de selectie-eisen die worden toegepast.

EMIGRATIEONDERZOEK NIDI

De gegevens die voor dit emigratieonderzoek werden gebruikt zijn afkomstig uit het NIDI-onderzoek 'Emigratie 2005' dat in januari 2005 onder een representatieve groep Nederlanders is gehouden en dat werd uitgevoerd via het bureau Centerdata. In totaal hebben 2.333 mensen aan dit onderzoek meegewerkt. Omdat deze bron naar verwachting een te gering aantal emigranten zou bevatten is, zijn aanvullende gegevens gebruikt afkomstig uit een speciaal onderzoek onder de bezoekers van de Expat-beurs 2004. Deze beurs wordt jaarlijks in Nieuwegein gehouden ten behoeve van mensen die willen werken, wonen en studeren in het buitenland. Bezoekers van Expat, van wie mag worden verondersteld dat er relatief veel plannen hebben om te gaan emigreren, werd gevraagd om een schriftelijke enquête over emigreren in te vullen. Van hen hebben 210 de vragenlijst tussen december 2004 en april 2005 teruggestuurd, hetgeen neerkomt op een respons van 39 procent. De resultaten van de twee onderzoeken, Expat en 'Emigratie 2005', zijn samengevoegd om zo een beeld te kunnen schetsen van mensen met emigratie-intenties en verschillen met niet-emigranten te kunnen analyseren.

Tabel 1. Top-10 van populaire emigratiebestemmingen onder mensen met emigratie-intenties

Land van voorkeur	Percentage
1. Canada	17,8
2. Australië	17,2
3. Frankrijk	16,1
4. Nieuw Zeeland	6,1
5. Spanje	6,1
6. Verenigde Staten	5,6
7. Zuid-Afrika	2,8
8. Zweden	1,7
9. Thailand	1,7
10. Italië	1,1

Bron: NIDI-emigratieonderzoek.

Wat opvalt bij de bestudering van de meest gewilde emigratiebestemmingen is dat deze landen, met uitzondering van landen als Zuid-Afrika of Thailand, in welvaart niet of nauwelijks voor Nederland onderdoen.

Hoewel de voorkeur voornamelijk uitgaat naar Canada en Australië, scoren zij in werkelijkheid veel lager. In totaal vertrokken in 2003 respectievelijk 700 en 900 Nederlanders naar deze twee landen. Mogelijk dat het puntensysteem hierbij een rol speelt. De Verenigde Staten voeren een soortgelijk beleid als Australië en Canada, waarbij een zogenaamde Green Card toegang geeft tot het land. Hoewel de kans om naar de Verenigde Staten te kunnen emigreren misschien klein is, zijn er in 2003 toch 1.900 Nederlanders naar de VS vertrokken.

Opvallend is dat de buurlanden België en Duitsland (bijna) niet worden genoemd als favoriet land om naartoe te emigreren. Dat blijkt uit de representatieve steekproef zowel onder Nederlanders als onder de specifieke groep van potentiële migranten die de Expat-beurs (zie kader) hebben bezocht. Waarschijnlijk doordat de afstand tussen Nederland en België of Duitsland zo klein is, wordt emigreren naar één van deze twee landen niet gezien als écht emigreren. De meeste emigranten verblijven vlak over de grens om zo het contact met Nederland niet te verliezen. Redenen om in deze landen te gaan wonen zijn vaak gerelateerd aan belastingvoordelen of voordelige huizenprijzen. In 2003 vertrokken 7.200 Nederlanders naar België en 6.200 naar Duitsland.

Belang netwerken

Onderzoek onder Nederlandse emigranten naar hun redenen voor vertrek is zeldzaam en heeft voornamelijk plaatsgevonden in de jaren zestig en tachtig, toen Nederland ook te maken had met een vertrekoverschot. Eind jaren vijftig werd onderzoek gedaan onder emigranten die vertrokken naar Australië, Canada, Nieuw-Zeeland, Zuid-Afrika en de Verenigde Staten. Door het verlenen van subsidies stimuleerde de Nederlandse overheid emigratie naar deze vijf landen. De gegevens werden vergeleken met die van niet-emigranten. Uit de resultaten kwam onder andere naar voren dat relaties in het buitenland erg belangrijk zijn bij het daadwerkelijk nemen van het besluit tot vertrek. Succesverhalen van familieleden die al waren geëmigreerd of familieleden en vrienden die de beslissing om te emigreren steunden waren van grote invloed. Het lijkt voor de hand te liggen dat netwerken ook anno 2005 nog steeds van belang zijn bij het maken van emigratieplannen. Relaties spelen inderdaad nog steeds een belangrijke rol, zo blijkt uit het onderzoek onder kandidaat-emigranten: niet minder dan 58 procent van de mensen met emigratie-intenties kent familieleden of vrienden die zijn geëmigreerd; bij de niet-emigranten is dat 41 procent. Gemiddeld kennen emigranten ongeveer drie mensen die reeds zijn geëmigreerd.

Ontevredenheid als drijfveer...

Uit onderzoek van begin jaren zestig blijkt dat wie zijn heil zoekt in het buitenland dat doet

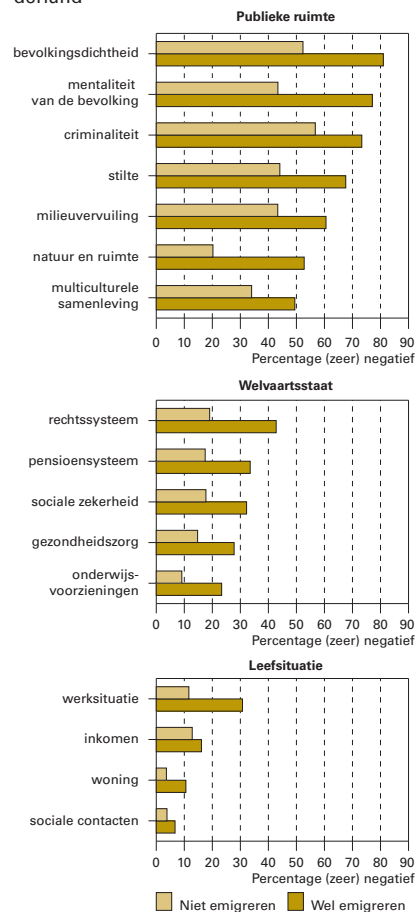
omdat hij of zij elders een beter leven denkt te kunnen opbouwen dan in Nederland mogelijk is. In het NIDI-onderzoek is onderzocht of dat nu ook nog zo is en welke aspecten van de leefsituatie in dat geval vooral een impuls zijn voor emigratie. Aan potentiële emigranten en niet-emigranten is een beoordeling gevraagd van de eigen leefsituatie, de Nederlandse welvaartsstaat en de publieke ruimte in de Nederlandse samenleving. De beoordeling kan variëren van zeer positief tot zeer negatief en wordt uitgedrukt in percentages Nederlanders die een negatief oordeel hebben uitgesproken (zie figuur 2). Er is daarbij onderscheid gemaakt tussen mensen die wel en die niet van plan zijn om in de toekomst te emigreren.

De aspecten van de Nederlandse samenleving die het meest negatief worden beoordeeld zijn de bevolkingsdichtheid, de mentaliteit van de Nederlandse bevolking, de criminaliteit en het ontbreken van stilte. In totaal vindt meer dan 80 procent van de Nederlanders die willen emigreren de bevolkingsdichtheid te hoog. De mentaliteit van de bevolking wordt door 77 procent als negatief beoordeeld. Het is opvallend hoe relatief positief zowel migranten als niet-migrant de eigen leefsituatie kwalificeren. Om het kort samen te vatten: bij de Nederlanders die van plan zijn om te emigreren gaat het niet zozeer om hun eigen leefsituatie – deze wordt juist redelijk positief beoordeeld – maar om de kwaliteit van de samenleving, vooral wat hier bij gebrek aan een betere omschrijving maar de ‘publieke ruimte’ wordt genoemd: ruimte, stilte, natuur en de overkoepelende factor die dergelijke elementen onder druk zet: de bevolkingsdichtheid. In een statistische analyse van emigratie-intenties komt deze laatste factor als dominante duwende kracht naar voren.

...en het gras dat groener is

Maar wat trekt de kandidaat-emigrant dan in de landen van bestemming? We hebben alle potentiële emigranten dezelfde dimensies van het leven – eigen leefsituatie, welvaartsstaat en publieke ruimte – voorgelegd en gevraagd hoe zij de landen van bestemming beoordelen. Figuur 3 (pag. 28) vat de uitkomsten voor de drie dimensies samen. Wat direct in het oog springt is dat zaken als natuur en ruimte, bevolkingsdicht-

Figuur 2. Beoordeling van het leven in Nederland

Tabel 2. Bevolkingsdichtheid van populaire emigratielanden

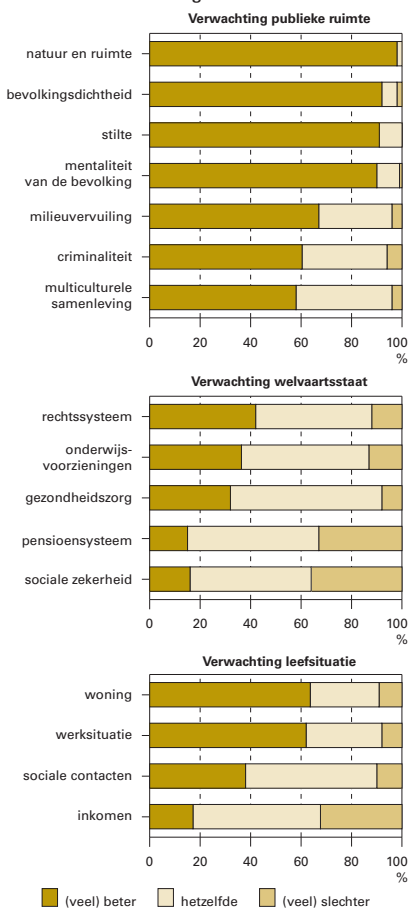
Land	Bevolkingsdichtheid: aantal inwoners per km ² land in 2002
Nederland	477
Canada	3
Australië	3
Frankrijk	108
Nieuw Zeeland	15
Spanje	82
Verenigde Staten	31
Zuid-Afrika	37
Zweden	22
Thailand	121
Italië	196

Bron: World Bank.

Foto: ANP/Robin Utrecht

Figuur 3. Verwachting over het leven in het land van bestemming

heid, stilte en mentaliteit van de bevolking wel als de meest positieve elementen worden beoordeeld. Emigratie lijkt voor mensen niet zozeer een middel om het inkomen flink te verbeteren, maar is voornamelijk een stap om de publieke ruimte te verbeteren. Ook als direct wordt gevraagd naar hun inkomensverbetering komt dat beeld terug. Er zijn meer kandidaat-emigranten die een inkomensachteruitgang (32 procent) verwachten dan een inkomensverbetering (17 procent). Emigranten verwachten echter dat de emigratiestap op het terrein van pensioen en sociale zekerheid de grootste negatieve gevolgen kan hebben: ruim 35 procent verwacht dat de sociale zekerheid en pensioenvoorzieningen in het land van bestemming slechter zijn dan in Nederland.

Conclusie

Wie zijn land verlaat met de intentie om niet meer terug te keren heeft niet alleen veel moed verzameld maar ook ergernis. Dat laatste valt het meest op bij een eerste verkenning van de karakteristieken van potentiële emigranten. Verder zijn ze relatief jong en hoog opgeleid en hebben ze een voorkeur voor traditionele emigratielanden. Het is niet zozeer de ergernis over de eigen, tastbare leefomgeving – huis, werk en inkomen – die mensen aanzet tot migratie, maar vooral de kwaliteit van de samenleving en de rol die de bevolkingsdruk daarin speelt. Potentiële migranten verwachten dat de

publieke ruimte in het nieuwe land aanzienlijk beter is. Als men bedenkt dat de bevolkingsdruk de grootste invloed heeft op de kwaliteit van de publieke ruimte, dan lijkt er maar één conclusie mogelijk: het zijn niet de financiële prikkels die aanzetten tot emigratie maar demografische prikkels.

LITERATUUR:

- Frijda, N.H. (1960), *Emigranten, niet-emigranten*. Staatsdrukkerij- en uitgeverijbedrijf, 's Gravenhage.
- Ministerie van Sociale Zaken (1981), *Inpakken en wegwezen? Een onderzoek naar kenmerken en motieven van emigranten naar Australië, Canada en Nieuw-Zeeland*. Ministerie van Sociale Zaken, Den Haag.

S. ter Bekke, student RU Groningen, stagiaire NIDI, **dr. H.P. van Dalen**, NIDI en SEOR, Erasmus Universiteit Rotterdam, en **dr. K. Henkens**, NIDI